

подростков. В статті приводиться аналіз сучасних поглядів на організацію психологічної захисти і оволадання особистості. Предполагається, що психологічна захиста являється базой для формування оволадаючого поведіння, а, відповідно, вона має певну ступінь регуляції, осознанності, з позиції овоцествлення адаптації суб'єкта к трудній ситуації. Також в статті визначені особливості і специфіка механізмів психологічної захисти у умовно отсталях подросткав. Було вив'язнено, що данна проблема мало изучена і потребує дальнєйших исследований. Психологічна захиста являється одним из самых противоречивых свойств в структуре личности, поскольку одновременно способствует как стабилизации личности, так и ее дезорганизации. Изучение особенностей механизмов психологічної захисти у умовно отсталях подросткав дає возможность, не только определить их личностные особенности, но и выявить основные аспекты, влияющие на их поведение и социализацию.

Ключевые слова: психологічна захиста, копинг-стратегіи, умовна отсталясть, подросток, особистість.

Muhina A.Y., Zagorodniuk Y. I Features of defense mechanisms and coping strategies of mentally retarded adolescents: differentiation ponyat.

In this article the features and specific of the defense mechanisms of mentally retarded adolescents are specified. It was found out that the problem is poorly explored and requires further research. Psychological defense is one of the most controversial features of the structure of personality, because at the same time contributes to the stabilization of the individual as well as its disruption. Study of psychological defense mechanisms in mentally retarded adolescents makes it possible not only to determine their personality traits, but also to identify the main aspects that affect their behavior and socialization Thus the article was to identify characteristics of psychological defense in mentally retarded adolescents.

Research topics related to socio-economic, political and cultural changes in society that affect the development of identity and the process of socialization. The imbalance of internal and external self – concept of mentally retarded person prevent it adequately evaluate external stimuli and react to them. Because of this growing interest in the study of the formation mechanisms of psychological defense which help to maintain emotional stability and to make the teenagers themselves and their environment.

We found that high levels of psychological defense and poor performance of individual adaptation to their social environment linked to the high frequency of use of defense mechanisms that integrate lack of processing content that undergoes repression, suppression, blocking or denial that counts the most primitive. This suggests that these psychological defense mechanisms are inefficient and lead to the exclusion of the child, which gives them an advantage.

Key words: psychological defense, coping – strategies, mental deficiency, adolescent, personality.

Стаття надійшла до редакції 30.10.13 р.

Статтю прийнято до друку 30.10.13 р.

Рецензент: доктор псих. наук Бистрова Ю.О.

УДК 159.973: 316.614

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ АДАПТАЦІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Найдьонова Г.О.

кандидат психологічних наук,

Терьошина І.В.

Постановка проблеми. На сьогодні відзначається значне зростання кількості дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР). Комуникативна адаптація (КА) таких дітей має свої особливості, які потребують корекції для повноцінної інтеграції дитини в соціум та її особистісного розвитку. Проблема комунації та адаптації до неї розглядалася у роботах О.О. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Л.С. Виготського, М.І. Адріанова, Р. Крейга, А.А.Кидрона, С.Г. Якобсона, Т.Д.Марцинковської, В. Запорожця, М.І. Лісіної, Є.В. Субботського, Е.Е. Дмитрієвої та ін. Аналіз літератури свідчить, що поняття «комуникативної адаптації» є недостатньо розробленим та отожднюється з поняттям «спілкування», а шляхи корекції особливостей цього феномену при ЗПР розроблені в не в повному обсязі. Комуникативна адаптація є результатом адаптаційних дій особистості, який досягається в процесі комуникативної взаємодії з іншими суб'єктами за умов набуття адаптантом комуникативної компетентності, засвоєння символічної, нормативної основи процесу комунації та притаманних даному суспільству культурних і соціальних особливостей. Саме від неї залежить можливість пристосування дитини до нових взаємозв'язків і взаємовідносин, вона відповідає за розвиток соціальних навичок і умінь, що виникають в процесі набуття соціального досвіду, а також соціальної компетенції. Отже, комуникативна адаптація є необхідною складовою такого, більш широкого поняття як «соціальна адаптація». Оскільки при ЗПР процес комунації викривлюється, що призводить до уповільнення розвитку КА, її корекція є необхідною складовою роботи з дитиною для оптимізації її життєдіяльності у соціумі.

Стан наукової розробки теми. Поняття «комунації» досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими (М.І.Адріанов, О.О. Леонтьєв, Дж.Г. Мід, Д.Уотсон, С.Л. Рубінштейн, С.Г. Якобсон, І.П.Яковлев та багато ін.). Воно пов'язується з процесом обміну інформацією при здійсненні спільної діяльності та

спілкування. Проте вивчення комунікативної адаптації і її корекції у дітей з затримкою психічного розвитку має багато відкритих питань.

Л.С. Виготський, Т.Д. Марцинковська, В.С. Мухіна вважають, що комунікативна адаптація починає розвиватись вже з комплексу пожвавлення, що виникає в 2-3 місяці як реакція на емоційно-значущу особу та є першим проявом соціалізації. На даний момент прийнято виділяти такі основні етапи розвитку комунікації в онтогенезі дитини:

1. Домовленнєвий етап, який триває приблизно до 11 місяців. Тут відбувається розвиток фонематичного слуху: немовля вчиться розрізняти інтонацію, тембр голосу людей, які його оточують, а з двомісячного віку починає гуліти — співати голосні звуки. Це і є початок зворотного зв'язку — прагнення маленької дитини відповісти оточенню, увійти з ним у контакт.

2. Етап початкового оволодіння мовою (1 рік). Дитина починає вимовляти слова, спочатку просто наслідуючи дорослих — вона прагне насамперед задоволення своїх елементарних потреб. Слів ще не вистачає, вони є багатозначними. На допомогу приходять активна жестикуляція, міміка тощо.

3. Етап оволодіння граматичною структурою мови (2-7 років): лексикон розширюється, у мовленні з'являються певні граматичні конструкції тощо. Саме дошкільний вік є особливо відкритим для оволодіння й рідною, і, паралельно, різними іноземними мовами.

Н.Л. Белопольська, В.У. Ульяновка зазначали, що у дітей дошкільного віку з ЗПР несформовані всі передумови, необхідні для формування та розвитку процесу спілкування: пізнавальна і мовна активність, мовленнєво-мисленнєва діяльність, а також всі види мовленнєвої діяльності та її компоненти [1;7]. Також у них надзвичайно повільно утворюються і закріплюються мовленнєві форми, відсутня самостійність в мовній творчості; спостерігається стійкий фонематичний недорозвиток, домінування у мовленні іменників, недостатнє вживання дієслів, ознак і відносин, знижена мовна активність, а також спостерігається бідність мовного спілкування [5]. За даними В.А. Степанової, брати і сестри грають більш важливу роль в емоційному житті дитини з ЗПР, ніж у її однолітка, що нормативно розвивається. Спілкування з однолітками у дітей зі слабо вираженими відхиленнями у психофізичному розвитку носить епізодичний характер. В силу притаманного таким дітям інфантилізму, вони тяжіють до спілкування з дітьми більш молодшого віку. У деяких дітей із ЗПР виникає страх перед дитячим колективом, і вони уникають його. На заняттях діти воліють працювати на самоті. При виконанні практичних завдань, які передбачають спільну діяльність, співробітництво спостерігається вкрай рідко, діти майже не спілкуються один із одним. Відносини з однолітками й дорослими відрізняються емоційною нестабільністю, нестійкістю, інфантилізмом [2]. Відставання у формуванні навичок спілкування в процесі бесіди зумовлено як недорозвитком усіх психічних процесів, так і динамічними порушеннями всіх видів мовленнєвої діяльності, що виражаються в невмінні повно і чітко відповідати на питання, запитувати, висловлюватись у присутності оточуючих, слухати інших, продовжувати розпочату розмову [3]. Якщо в нормі в 1-3 роки відбувається бурхливий розвиток мовлення, то у дитини з ЗПР виявляється недорозвиток мовлення, при цьому несформоване не лише активне мовлення, а й розуміння зверненого до дитини мовлення. Порушення мовлення при ЗПР носять системний характер і входять до структури дефекту. Часто їм притаманна дизартрія. Діти раннього віку з відставанням психомоторного розвитку відрізняються відставанням не тільки у психічному, але й у фізичному розвитку. Але на відміну від розумово відсталих дошкільників, вони вступають в ділове співробітництво з дорослим і з його допомогою справляються з вирішенням наочно-практичних завдань.

Розглядаючи психологічні особливості старших дошкільників із ЗПР, У.В. Ульяновка (1984) зазначала, що це діти з нереалізованими віковими можливостями. Дослідження Е.Е. Дмитрієвої (1989) показали, що старші дошкільнята з ЗПР не готові до позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим. У них страждає сфера соціальних емоцій, тому вони не готові до побудови «емоційно-теплих» відносин з однолітками (Е.Н. Василь'єва (1994), Г.М. Єфремова (1997)).

Отже, аналіз літератури показав, що для дітей із затримкою психічного розвитку характерним є ряд особливостей у процесі розвитку комунікативної адаптації, що ускладнює їх інтеграцію до соціуму. Хоча існує достатньо велика кількість досліджень даної проблематики, але переважна більшість робіт лише фрагментарно охоплює дане питання.

Мета нашого дослідження - визначення особливостей комунікативної адаптації у дітей з ЗПР та розробка практичних рекомендацій з їх корекції.

У дослідженні використано такий *методичний інструментарій* для виявлення особливостей комунікативної адаптації: спостереження, контент-аналіз мовленнєвих висловлювань, методику психолого-педагогічного дослідження спілкування дошкільників (Є.О. Смирнова, А.Г. Рузька).

Дослідження проводилось на базі дошкільного навчального закладу №569 м. Києва. В дослідженні приймали участь 20 дітей віком від 3х до 5ти років (11 хлопчиків та 9 дівчат), з них 10 дітей з ЗПР.

Основний матеріал та результати дослідження. На констатувальному етапі нашого дослідження

визначалася провідна форма спілкування та провідні засоби спілкування дітей за допомогою методики Є.О.Смирнової, А.Г. Рузької [4], що дозволяє виявити особливості ситуативно-ділової, позаситуативно-пізнавальної, позаситуативно-особистісної форм комунікації, властивих дітям дошкільного віку. Методика дозволяє встановити сформованість у дитини зазначених форм спілкування та міру оволодіння кожною із них. Однак ми не обмежились виявленням ознак вищої форми спілкування, а намагалися, кількісно оцінюючи окремі з них, визначити, як функціонує дитина при кожному типі спілкування, та наскільки кожна з цих форм відповідає її вікові. Висновок про переважання однієї з форм спілкування робився на підставі суми показників, підтверджуючи, що в даній ситуації випробуваний досягнув найбільш високих результатів.

Отримані дані свідчать про те, що більшості з досліджуваних дітей властива ситуативно-ділова форма спілкування. Вона виявилася провідною майже у всіх обстежуваних дітей з ЗПР. Отже, це свідчить про те, що практично всі діти з ЗПР обирають в першу чергу гру. Читання ж книги було сприйнято достатньо прохолодно, супроводжувалось помітним зниженням інтересу дитини, підвищенням відволікання. Пропозиція ж бесіди викликала здивування, нерозуміння і, в деяких випадках, пряму відмову. Проте більшість дітей давали відповіді на запитання в ході гри.

Від початку дослідження діти звертали увагу на іграшки або предмети в кімнаті. Лише один хлопчик відразу підійшов до розкладених книжок. Жоден з досліджуваних не проявив першочергового інтересу до дослідника.

Рівень комфортності дітей з ЗПР під час проведення дослідження був помітно вищим, під час їх вивчення іграшок. Проте всього декілька дітей поводити себе вільно та розкуто в значній мірі навіть при ситуативно-діловій ситуації. Більшість же проявляла скутість, сором'язливість, інертність. Особливо помітними дані прояви були в дітей 5ти років, оскільки говорили вони мало і невпевнено. А при розгляданні та обговорення книг дуже важко концентрували увагу, проявляли значною мірою розсіяність, соромились відповідати на прямі питання, та мали ускладнення в їх розумінні з першого разу. В особистісні бесіди під час спільної діяльності вступило 40 % дітей із діагнозом ЗПР.

Бажана довготривалість дослідження виявилась максимальною при сумісній грі. Діти лишали іграшки з великим небажанням, коли пропонувалось почитати книги чи поговорити. Під час цих видів діяльності спостерігались або невербальні та вербальні прояви бажання дитини повернутись до ігрової діяльності. Також спостерігалось небажання займатись чимось окрім гри, і навіть були категоричні відмови від інших видів діяльності.

Нами було проаналізовано мовленнєві висловлювання дітей. Частіше за все діти з ЗПР говорили в ситуації моделюючої ситуативно-ділової форм комунікації (60% всіх фраз). Вдвоє менше діти говорили в ситуації, що моделювала позаситуативно-пізнавальну форму спілкування (29%). Лише 11% висловлювань припадало на позаситуативно-особистісну форму спілкування.

Переважна більшість усіх мовленнєвих висловів у дітей складали ситуативні (82%). Пізнавальні питання майже не обговорювались, не було обміну думками щодо своєї родини, друзів та однокласників. Загалом переважали повідомлення про володіння предметами, іграшки, речі вжитку та тварин.

За змістом переважали інформаційні висловлювання за типом простої констатації фактів («В мене є м'яч», «Червона шапочка йде»). Вони становили 87 % висловлювань. Дуже мало дітей ставили питання пізнавального характеру типу: «Чому...?», «Навіщо...?», котрі становили лише 4,5 % від всіх висловлювань. Повідомлень дитини оцінювального характеру («Вовк поганий, він з'їв бабусю. Ілля хороший, він грає зі мною») було лише 1,5%. Дані щодо особливостей мовленнєвих висловлювань представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості мовленнєвих висловлювань дітей з ЗПР (%)

Характер висловлювань	Кількість (%)
Ситуативні	80
Позаситуативні	17
Інформаційно-констатуючі	84
Питання пізнавального характеру	4
Оцінні	2

У дослідженні виявлено, що у дітей з ЗПР при стихійному спілкуванні з «чужими» дорослими воно знаходиться на ситуативно-діловому рівні.

Порівняльний аналіз фактичних даних дозволив отримати характеристики змісту комунікативної адаптації дітей із ЗПР. Їх загальною рисою була незрілість адаптаційних можливостей мотиваційно-потребової сфери. Провідний мотив спілкування з дорослим - бажання оволодіти предметом чи практичними діями. Відсутність вираженого інтересу до явищ навколишнього світу та іншої людини визначає одноманітність пізнавальних контактів, а також їх поверхневий характер.

Відзначається така своєрідність контактів дитини: їх нестійкість, відсутність відносно широких і глибоких інтересів до явищ навколишнього світу, одноманітність і бідність пізнавальних контактів з дорослим. В той же час комунікативні властивості дитини здатні адаптуватись при необхідності співробітництва з дорослим.

Спостереження за дітьми в процесі комунікації показало, що для дітей з ЗПР характерним є низький рівень мовленнєвої активності. Виявилось, що всі досліджувані з ЗПР користуються в основному експресивно-мімічними і предметно-дієвими засобами спілкування, а мовними - користуються рідко. Найчастіше при спілкуванні з дорослим вони посміхаються або супляться в залежності від емоційного стану. Також привертає увагу той факт, що при розмові діти рідко дивляться на опонента, навіть коли щось йому говорять, частіше в цей час продовжують зацікавлено гратись або відводять погляд. Діти не користувалися виразними рухами рук і тіла, вокалізаціями. Експресивно-мімічні засоби спілкування виявилися найбільш характерними для 80% дітей із ЗПР. У решти з 20% випробовуваних провідними виявилися предметно-дієві засоби спілкування, які полягали в наближенні або віддаленні дитини, а також простяганні предметів дорослому. Для жодного з випробовуваних не виявилися найбільш властивими мовні засоби спілкування.

Отже, результати дослідження свідчать про те, що спілкування з дорослим у дітей з ЗПР знаходиться на більш низькому рівні, ніж у їхніх однолітків, що нормально розвиваються. Вони вкрай рідко звертаються до дорослого за допомогою мовлення. У ситуації пізнавальної та особистої розмови ці діти відчувають себе дискомфортно, часто взагалі припиняють спілкування з дорослими. Звернення дитини до дорослого, як правило, пов'язано з бажанням привернути його увагу до себе, переконатися, що дорослий її помічає, бачить, чує. При цьому більше половини таких контактів діти використовують не вербальними, а жесто-мімічними або тактильними засобами.

Корекція особливостей комунікативної адаптації дітей з ЗПР повинна здійснюватись у декількох напрямках. По-перше, це індивідуальна робота психолога з дитиною, спрямована на подолання проблем в спілкуванні з дорослими та однолітками, на уникнення закріплення негативного ставлення до контакту з оточуючими. У якості особистісних особливостей дитини, що перешкоджають нормальному перебігу процесу комунікативної адаптації є надмірна скутість та сором'язливість, що породжує труднощі при знайомстві з новими людьми, негативні стани в ході спілкування, труднощі у вираженні думок тощо. Корекція зазначених особливостей повинна включати як ігрові методи для підвищення впевненості в собі, подолання надмірної скутості та сором'язливості, підвищення самооцінки, розвиток інтересу дитини до оточуючого світу та інших людей. По-друге, це корекційні заходи, спрямовані на розвиток відносин між дітьми у дитячому колективі. Отже, корекційні заходи повинні носити комплексний характер та включати роботу з дитиною педагога, психолога, дефектолога та логопеда, супроводжуватись готовністю батьків приймати активну участь у розвитку дитини та її комунікативних навичок.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, зробити такі *висновки*: у дітей дошкільного віку з ЗПР основними особливостями комунікативної адаптації виступають: несформованість всіх передумови, необхідних для формування та розвитку процесу комунікації; комунікації дітей носять епізодичний характер в силу притаманному їм інфантилізму та схильності до надмірної сором'язливості; схильності до усамітнення; значне відставання у формуванні навичок спілкування в процесі бесіди; слабкий розвиток потреб соціального характеру. На емпіричному рівні було виявлено такі особливості комунікативної адаптації як нестійкість комунікативних навичок; відсутність відносно широких і глибоких інтересів до явищ навколишнього світу; одноманітність і бідність пізнавальних контактів з дорослим.

Перспективи подальшого дослідження можуть полягати у визначенні особливостей комунікативної адаптації у інших нозологічних групах, встановленні її чинників та механізмів розвитку; розробці психодіагностичних комплексів та психокорекційних програм для проведення відповідної роботи у закладах освіти та поза ними.

Література

1. Белопольская Н.Л. Психологическая диагностика личности детей с ЗПР/ Н.Л.Белопольская. — М.: Рос. акад. образования, 1999. -148с.
2. Питання догляду за особами з РВ в сучасній дефектології: Навчальний посібник / НПУ ім. М.П.Драгоманова / укл. Л.М. Руденко. — К.: ДІА, 2007. - С. 77-79.
3. Развитие общения дошкольников со сверстниками / ред. А.Г. Рузская. — М.: Педагогика, 2009. - 216 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. — СПб.: Питер, 2002. - 720с.
5. Ульяновова У.В. Психологические особенности дошкольников с задержкой психического развития и коррекционно-педагогическая работа с ними: автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра психол. наук: спец. 19.00.10 «Специальная психология»/ У.В. Ульяновова. — М., 1983. — 38 с.
6. Хухлаева О.В. Лесенка радости: методическое пособие. / О.В.Хухлаева.— М.,1998.
7. Яковсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника: дошкольный и младший школьный возраст / П.М. Яковсон // Возрастная и педагогическая психология: хрестоматия: учебное пособие/ Сост. И.В. Дубровина, А.М.Прихожан, В.В. Зацепин. — Москва : Академия, 1999. — С. 236-242.

References

1. Belopol'skaja N.L. Psihologicheskaja diagnostika lichnosti detej s ZPR/ N.L.Belopol'skaja. — М.: Рос. akad. obrazovanija, 1999. -

148s. 2. **Pitannya** dogljadu za osobami z RV v suchasnij defektologii: Navchal'nij posibnik / NPU im. M.P. Dragomanova / ukl. L.M. Rudenko. – K.: DIA, 2007. - S. 77-79. 3. **Razvitie** obshhenija doshkol'nikov so sverstnikami / red. A.G. Ruzskaja. — M.: Pedagogika, 2009. - 216 s. 4. **Rubinshtejn S. L.** Osnovy obshhej psihologii / S.L.Rubinshtejn. — SPb.: Piter, 2002. - 720s. 5. **Ul'enkova U.V.** Psihologicheskie osobennosti doshkol'nikov s zaderzhkoj psihicheskogo razvitija i korrekcionno-pedagogicheskaja rabota s nimi: avtoref. dis. Na soiskanie nauchn. stepeni d-ra psihol. nauk: spec. 19.00.10 «Special'naja psihologija»/ U.V. Ul'enkova. — M., 1983. — 38 s. 6. **Huhlaeva O.V.** Lesenka radosti: metodicheskoe posobie. / O.V.Huhlaeva.— M.,1998. 7. **Jakobson P.M.** Jemocional'naja zhizn' shkol'nika: doshkol'nyj i mladshij shkol'nyj vozrast / P.M. Jakobson // Vozrastnaja i pedagogicheskaja psihologija: hrestomatija: uchebnoe posobie/ Sost. I.V. Dubrovina, A.M. Prihozhan, V.V. Zacepin. – Moskva : Akademija, 1999. – S. 236-242.

Найдьонова Г.О., Терьшина І.В. Особливості комунікативної адаптації у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку

У статті розглядаються особливості комунікативної адаптації та її корекції у дітей із ЗПР. На основі аналізу наукових джерел з проблеми дослідження уточнено зміст поняття «комунікативна адаптація». Проведено емпіричне дослідження особливостей комунікативної адаптації у дітей 3х-5ти років із ЗПР за допомогою методики психолого- педагогічного дослідження спілкування дошкільників (Є.О. Смирнова, А.Г. Рuzська), методу спостереження, контент-аналізу. Встановлено особливості комунікативної адаптації дошкільників із ЗПР: нестійкість комунікативних навичок; відсутність відносно широких і глибоких інтересів до явищ навколишнього світу; одноманітність і бідність пізнавальних контактів з дорослим. Корекція виявлених особливостей повинна бути комплексною і спрямовуватись на розвиток особистісних властивостей дитини, значимих для комунікації, та розвиток відносин між дітьми у дитячому колективі.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, комунікативна адаптація, спілкування, дошкільний вік.

Найдёнова А.А., Терёшина И.В. Особенности коммуникативной адаптации у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития

В статье рассматриваются особенности коммуникативной адаптации у дошкольников с ЗПР. Осуществлен анализ указанной проблемы, уточнено понятие коммуникативной адаптации в психолого-педагогической литературе. На эмпирическом уровне определены особенности коммуникативной адаптации у детей дошкольного возраста с ЗПР: неустойчивость коммуникативных навыков, отсутствие широких и глубоких интересов относительно окружающего мира, однообразие и бедность познавательных контактов со взрослым. Коррекционные мероприятия должны носить комплексный характер, включать как развитие коммуникативных свойств и способностей личности, так и развитие межличностных взаимоотношений в коллективе детей-дошкольников.

Ключевые слова: задержка психического развития, коммуникативная адаптация, общение, дошкольный возраст.

Naydonova G.O., Teroshyna I.V. Communicative adaptation' peculiarities of preschool children with mental development delay

The article examines the communicative adaptation peculiarities of preschool children with mental development delay. It presents the theoretical analysis of the problem which permitted to define more exactly the notion of communicative adaptation. The peculiarities of communicative adaptation in preschool age has been researched in two groups: children with mental development delay and with normative development. It was detected that preschool children with mental development delay had instable communicative skills, lack of wide and deep interests toward surrounding and people around, monotonous and poor cognitive contacts with adults.

Key words: mental development delay, communicative adaptation, communication, preschool childhood.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2013 р.

Статтю прийнято до друку 25.10.2013 р.

Рецензент: д.психол.н., проф.Шульженко Д.І.

УДК: 159. 922. 73:159. 937. 53:316. 772. 4

**ПРОБЛЕМА ДИЗОНТОГЕНЕЗУ ТА ПАТОГЕНЕЗУ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ДЕТЕРМІНОВАНОЇ ХРОНОТОПОМ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Омельченко І.М.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

Одним із найважливіших моментів у визначенні ситуації формування сучасної зростаючої дитини з типовим і атиповим розвитком є зміна соціального простору її функціонування. Ще два-три десятиліття тому дитина розвивалася в основному в умовах малого або певного конкретного соціуму – родини, класу, найближчого оточення, дворових компаній, піонерських, комсомольських організацій, але завжди при чіткій причетності до конкретного дорослого. Сьогодні ж вона поставлена в принципово нову ситуацію – ситуацію розірваних зв'язків, коли вже з дошкільного, молодшого шкільного віку перебуває у величезному розгорнутому соціальному просторі, представленому реальним та віртуальним світом (насамперед, телебаченням та Інтернетом) її життєдіяльності, у який зростаюча людина вступає із раннього дитинства й у якому вона зустрічається зі світом різних культур, з